

Könyvtári reform a Pécsi Egyetemi Könyvtárban

FÉNYES Miklós

Lapunkban több figyelmet kívánunk szentelni a könyvtárszervezési kérdéseknek. Ezuttal egy konkrét szervezési megoldást mutatunk be, de szívesen fogadunk általános érvényű, elvi cikkeket is. — A szerk.

A könyvtárak működését mindig befolyásolta és befolyásolja az adott kor társadalmi szükségleteinek összesége, valamint alapvető hivatásuk, a társadalom tudományos eredményeinek megőrzése és továbbadása. A dokumentumok számának növekedése egy újabb feladatot is hárit rájuk: a korszerű és egyuttal szisztematikus szelektálást, annak figyelembevételével, hogy a könyvtárak közötti kooperáció a dokumentumok teljességének megőrzését is biztosítsa.

Természetes, hogy a tudományos-technikai forradalom eddigi eredményei kihatnak könyvtáraink munkájára és életére. Ennek felismerése alapján, a társadalmi szükségletek minőségi differenciálódását is figyelembe véve, a Pécsi Egyetemi Könyvtárban könyvtári reformtervet dolgoztunk ki. A reformterv történeti előzményeit, legfontosabb alapelveit és célkitűzéseit rövid összefoglalásban az alábbiakban adjuk.

AZ EGYETEMI KÖNYVTÁR FUNKCIÓRENDSZERÉNEK ALAKULÁSA

Mindenekelőtt a történeti előzmények tisztázásához tartozik annak a ténynek a megemlítése, hogy a Pécsi Egyetemi Könyvtár (állomá-

nyára, jellegére, történeti hagyományaira és a vele szemben támasztott társadalmi igényekre való tekintettel) az egyetemi könyvtári funkciókon kívül a multban jelentős mértékben látott el általános tudományos könyvtári, illetve közművelődési könyvtári feladatokat. Ez szükségszerű következménye annak, hogy Pécsen nem volt olyan könyvtár, amely a város lakosságának szakkönyvtári és közművelődési könyvtári igényeit kielégíthette volna. Magától értetődik, hogy a Pécsi Egyetemi Könyvtár mint a Dunántul legnagyobb tudományos könyvtára – és egyben hazánk egyik legrégebb nyilvános könyvtára – a felszabadulás után és a fejlődés kezdeti szakaszában nem korlátozta szolgáltatásait, mert adottságai és állománya már az akkori társadalmi igények kielégítésére is alkalmassá és képessé tették.

A könyvtár – figyelembe véve a szocializmus építése során bekövetkezett jelentős tudományos-kulturális fejlődést, amely módosította a reá irányuló társadalmi igényeket – szükségképpen kereste és keresi azt a módot, amely szolgáltatásainak lényeges mennyiségi és minőségi fejlesztését teszi lehetővé. Mindezek mellett számolnia kell azokkal a realitásokkal is, amelyek Pécs és a régió általános tudományos könyvtári szükségleteinek változásában jelentkeznek. Számolnia kell tehát az Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának felállításával, a Tanárképző Főiskola Központi Könyvtárának fejlődésével, a Pollack Mihály Műszaki Főiskola könyvtára működésének megindulásával. Figyelembe kell vennie továbbá, hogy a közművelődési feladatok tekintetében az utóbbi évtizedben szintén jelentős változások következtek be. Ezek közül kiemelendő a Baranya Megyei Tanács VB Megyei Könyvtárának, a Pécsi Városi Könyvtárának, valamint a Szakszervezetek Megyei Tanácsa könyvtárhálózatának fejlődése, melynek következtében a fent felsorolt könyvtárak a közművelődési könyvtári feladatok ellátását át tudták venni (és át is vették) az Egyetemi Könyvtártól.

Mivel a Pécsi Egyetemi Könyvtár a Dunántul legnagyobb tudományos könyvtára, továbbra is feladatának kell tekintse azoknak a folyamatosan növekvő magasabb szintű könyvtári igényeknek a kielégítését, illetve közvetítését, amelyek más helyi könyvtárak lehetőségeit meghaladják, amelyeknek kielégítése azonban a könyvtár történeti és tudományos-szakkönyvtári állományára való tekintettel funkcionálisan megoldható és a szocialista könyvtárügy követelményeinek megfelelően meg is oldandó.

Pécs könyvtárügyének fentebbi vázlatos leírása látszólag azt mutatja, hogy a Pécsi Egyetemi Könyvtárral szemben támasztott társadalmi

igények bizonyos szempontból csökkennek. Ezzel a látszólagos csökkenéssel fordított arányban áll azonban az a könyvtárakkal – és közöttük a Pécsi Egyetemi Könyvtárral – szemben támasztott jogos igény, amely a „leszűkült funkciók” eddiginél korszerűbb, minőségileg megfelelőbb gyakorlati és egyben jobb ellátását teszi szükségessé. Mindez oda vezet, hogy a könyvtáraknak felül kell vizsgálniuk eddigi munkájukat, előbb-utóbb elkerülhetetlenné válik intézményi-funkcionális működésük korszerűsítése.

A fenti megfontolások alapján a Pécsi Egyetemi Könyvtár mint olyan könyvtár, amelynél az általános problémák éppen sajátos helyzetére (nagy történeti állomány – potenciális hatáslehetőség – egykaru egyetem) való tekintettel szinte polarizálódtak, időszerűnek látta szervezetének és munkamódszereinek reformját. A Pécsi Egyetemi Könyvtár munkájának megjavítása csak úgy lehetséges, ha munkája és szervezete korunknak a könyvtárakkal szemben általában támasztott követelményeihez igazodik, ill. ha ezen belül a speciálisan vele szemben támasztott társadalmi igényeket a kornak megfelelő új módszerekkel kívánjuk kielégíteni.

A SZERVEZETI REFORM ELVI ALAPJAI

A fenti felismerés, valamint a társadalmi szükségletek szinte predestinálták a Pécsi Egyetemi Könyvtár új munkaszervezete kialakításának elvi szempontjait. Ezzel kapcsolatban a következő legfontosabb körülményekre voltunk és vagyunk tekintettel.

A Pécsi Egyetemi Könyvtár a vonatkozó jogszabályok értelmében tudományos szakkönyvtár. A korszerű, hatékony szakkönyvtár egyik legfőbb jellemzője, hogy a szaktudományok által igényelt információt megfelelő mennyiségben és mélységben bocsátja olvasói rendelkezésére. Nem elégedhet meg tehát saját állománya hagyományos könyvtári módon való őrzésével, feltárásával és szükség szerinti dokumentálásával, valamint az olvasók rendelkezésére bocsátásával. Ezen túlmenően áttekintéssel kell rendelkeznie a szaktudomány egész irodalma fölött, és biztosítania kell annak lehetőségét, hogy a szaktudomány művelőinek minden – a kutatómunkához szükséges és bárhol fellelhető – könyvtári dokumentumot a rendelkezésére bocsásson. Az egyetemi könyvtárak esetében ez a követelmény természetesen még tovább bővül, mert a tudomány művelésének könyvtári szolgálata mellett a szaktudományok műveléséhez, valamint a tudományos szakemberképzéshez szükséges sokoldalú és dif-

ferenciált információszolgáltatás követelményrendszerének is eleget kell tenniük.

Mindezek alapján természetes, hogy a hagyományosan kialakult könyvtári munkaszervezet és a multat tükröző munkamódszer mint megjelenési forma természetszerűleg nem felelhet meg a szinte alapjában megváltozott követelménytartalomnak.

Korunk alapvető követelménye tehát a könyvtári munkaszervezetnek és munkamódszereknek a funkciók és szükségletek intézményt szolgáló együttműködésén alapuló megváltoztatása. Ennek a legfőbb követelményei a következők:

1. a könyvtári munkaszervezet tükrözze a könyvtár alapvető funkcióit, amelyek egyetemi könyvtár esetében az egyetemi tudományos és nevelőmunka szerves könyvtári kiegészítését biztosítják;
2. az alapfunkciókat kielégítő, ill. megvalósító munkaszervezet a szükségleteknek megfelelő differenciált szolgáltatásokra legyen képes;
3. a könyvtári munkaszervezet differenciált szolgáltatásait a folyton fejlődő szaktudomány, valamint a korszerű könyvtártudomány determinálja;
4. e determináltság alapján a könyvtár feladata a korszerű könyvtári-tájékoztatói szolgáltatások biztosítása;
5. a társadalmi követelményrendszerben a könyvtár mint információszolgáltató intézmény s egyúttal eszköz, szükség-szerű áttételt kell képezzen a legkorszerűbb szaktudomány és annak legkorszerűbb információszükséglete között;
6. a könyvtárnak mint szolgáltató intézménynek egyik fő jellemzője kell legyen a korszerűség; korszerű szolgáltatások azonban csak korszerű eszközök igénybevételével lehetségesek (technikai fejlesztés, gépesítés);
7. a korszerűség formai kritériuma tartalmi vonatkozásokat is involvál: korszerű tudományt korszerű eszközökkel támogatni csak korszerűen képzett, magasan kvalifikált szakemberek képesek;
8. a magasan kvalifikált szakemberek és a differenciált követelményrendszer a munkaszervezet viszonylagos stabilitását és korszerű felépítettségét feltételezik;
9. a viszonylagos stabilitás a funkcióknak megfelelő munkaszervezet kialakítását jelenti, nem a feltétlen állandóságot; a kialakítandó új szervezetnek tehát feltétlenül módot és lehetőséget kell adni a szükségleteknek megfelelő ideiglenes vagy perspektivikus átalakításokra;

10. a Pécsi Egyetemi Könyvtár új munkaszervezetének a fenti elvi és általános tételek mellett számolnia kell azokkal az objektív tényezőkkel, amelyek az elvi célkitűzések azonnali teljes megvalósítását gátolják.

Az utolsó pontban említett gátló tényezők a következők:

- a) az épület kicsisége, alkalmatlansága könyvtári célra, a könyvtáráépület – mint hálózati központ – távolsága az oktatási intézmény(ek)től;
- b) a központi könyvtár létszámának elégtelensége, tényleges személyi állománya;
- c) az új munkaszervezet kialakításához szükséges káderfejléssel kapcsolatos problémák;
- d) a hálózati könyvtárak elhelyezésének alkalmatlan volta, a hálózati könyvtári állomány védelmének problémája;
- e) a hálózat egy részének (Közgazdasági Tagozat) kialakulatlansága, személyi és helyhiánya.

Mindezek mellett még egy jelentős körülményre kívánunk és kívánunk tekintettel lenni: ez pedig a könyvtáros és a szakember szoros együttműködésének vagy inkább a szakember könyvtáros működésének biztosítása. Tapasztalataink szerint ugyanis könyvtárunk ott és akkor tud megfelelő könyvtári segítséget adni, ahol és amikor a könyvtári szolgáltatások mennyiségét és milyenségét az a könyvtáros dönti el, aki egyuttal a gondozott szakma szakembere is.

A KÖNYVTÁR ÚJ SZERVEZETE

A reform lényege, hogy az eddigi munkaszervezettel szemben a szakkönyvtári feladatok súlypontját az ún. szakosztályokra hárítsa át. A szakosztályok működésének alapelve, hogy a könyvtáros szakemberek (pl. a jogi szakosztálynál a megfelelő könyvtári gyakorlat vagy képzettséggel bíró jogászok) minden könyvtári szolgáltatásban aktív részt vállaljanak. Ez az aktív részvállalás elkezdődik a szükséges irodalom kiválasztásával, dokumentálásával, folytatódik a beszerzési ajánlásokkal, a funkcióknak megfelelő szisztematikus katalógusok felállításával, valamint a könyvtár állományába, sőt a szakosztály témakörébe tartozó teljes irodalomra vonatkozó szak-tájékoztatóval. Végeredményben tehát az adott szakterületet az egyes szakosztályok dolgozói teljes egészében figyelemmel kísérhetik részben a könyvtár állománykutatásában (és aktív állományalakításában), részben pedig a szakirodalom dokumentációs szintű fel-tárásában.

A fentebbiek figyelembevételével a Pécsi Egyetemi Könyvtár jelenlegi munkaszervezete a következőképpen alakul:

1. Igazgatás, titkárság, amely a hagyományos könyvtári formában működik. Kialakítottuk azonban egy, az igazgatóhoz tartozó külön osztályt, a Szervezési Osztályt, amelynek alapvető feladata, hogy a könyvtár fő funkcióit teljesítő osztályok, ill. csoportok munkáját koordinálva biztosítsa az egységességet, gazdaságosságot, kiküszöbölje a párhuzamosságokat, és hogy biztosítsa a módszertani egyöntetűséget.

A Szervezési Osztály feladatkörébe tartozik a különböző osztályokkal kapcsolatos szervezeti egységek irányítása, munkájának szervezése. (Igy pl. ennek az osztálynak a feladata a nemzetközi csere ügyintézés, a hálózati módszertani kérdések kidolgozása, a folyóirattár, a kötetzet és a reprográfiai munka irányítása.)

Ugyancsak a Szervezési Osztály feladatkörébe tartozik az általános állományvédelem és állománycsökkentés, a statisztikai munkák végzése, valamint a normákkal kapcsolatos ügyintézés. Kiemelt feladata az osztálynak a beszerzéssel, állománygyarapítással kapcsolatos koordináló és ügyintéző feladatok ellátása. Jelentős feladata a fentebbieken kívül a könyvtári adminisztráció központosítása és ezáltal a funkcionális osztályoknak az adminisztratív munkáktól való terhermentesítése.

2. Jogi Szakosztály. — Amint az előzőekben már említettük, a reformterv lényege az un. funkcionális osztályok kialakítása. Jelenleg három szakosztályt alakítottunk ki a könyvtáron belül. Ezek közül az első a Jogi Szakosztály.

Létrehozásának indokát és szükségességét a könyvtár elsődleges és egyben alapfunkciója határozza meg: a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, valamint tanszékei könyvtári igényeinek kielégítése. Feladatkörébe tartozik tehát a Kar könyvtári igényeinek egyre magasabb foku kielégítése (beleértve a dokumentációs és tájékoztatási szolgáltatások további kiépítését és növelését), valamint az állam- és jogtudományok szakkönyvtári vonatkozásában a könyvtárra háruló országos és területi feladatok ellátása.

Ebből az alapfeladatából következnek azok a részletes feladatai, amelyek az Állam- és Jogtudományi Kar igényeit hivatottak kielégíteni. Ezek közül a legfontosabbak: az állománygyarapítás elvi kérdé-

seinek vitele, a szakreferensi szolgálat és tájékoztató munka, a jog- és államtudományi bibliográfiai munka, a Kar hálózati könyvtárainak ügyvitele, az egyetemi különgyűjtemény kezelése, valamint azoknak a feladatoknak az ellátása, amelyeket az érvényes jogszabályok, ill. utasítások az állam- és jogtudományok szakkönyvtári ellátása terén országos, kooperációs vagy regionális vonatkozásban a könyvtár feladatkörébe utalnak.

A Jogi Szakosztály működésével kapcsolatban az egyik legfontosabb alapelv, hogy az osztály közvetlen kapcsolatot épít ki az Állam- és Jogtudományi Karral. Ezáltal a Kar könyvtári igényeinek kielégítését nem áttételes, közvetett információszerzés, hanem az egyéni felelősségen alapuló közvetlen kapcsolat és közvetlen munkavégzés keretében biztosítjuk.

3. Általános Társadalomtudományi Szakosztály. — A Pécsi Egyetemi Könyvtár munkaszervezetében a mult hagyományainak folytatására, ill. az érvényes jogszabályok és utasítások kötelező előírásainak végrehajtására hivatott, szükségképpen továbbműködő és az eddigi gyakorlattal szemben a többi funkció ellátásától differenciált részleg.

Feladatkörébe tartozik az általános társadalomtudományi feladatok ellátása (pl. a nem jogi, de az egyetemen oktatott társadalomtudományi szaktárgyak könyvtári szolgálata), a regionális könyvtári feladatok ellátása, valamint a könyvtár történeti állományának tudománytörténeti szinten tartása, beleértve az egyetemi könyvtárral szemben támasztott olyan jellegű társadalmi igények kielégítését, amelyek az általános referenz-szolgáltatásra vonatkoznak. Ugyancsak idetartoznak a különböző különgyűjtemények, mint pl. a foto- és mikrofilmtár, kéziratár és az egyéb, nem hagyományos könyvtári egységek gyűjteményei.

4. Közgazdasági Szakosztály. — Létrehozását a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Pécsi Kihelyezett Nappali Tagozatának megszervezése, valamint az ezzel kapcsolatban máris felmerült könyvtári igények sürgetik. Jelenleg a könyvtártól független költségvetési egységhez tartozó részlegként működik. A Közgazdasági Tagozat és az Egyetemi Könyvtár közötti megegyezés értelmében azonban az Egyetemi Könyvtár végzi a központi állományfeldolgozással kapcsolatos feladatokat, minden más feladat ellátása (az állománygyarapítástól az olvasószolgálatig) az önálló tagozati könyvtárnál történik. Amennyiben a Tagozat a Pécsi Tudományegyetem önálló

karává válik, úgy ez az osztály ugyanazokat a feladatokat és jogokat kapja, mint a Jogi Szakosztály.

5. Feldolgozó Osztály. — Fő feladata a hagyományos könyvtári feldolgozó, állományfeltáró munka korszerű ellátása, erről részletebben nem kell szólnunk.

6. Olvasószolgálati Osztály. — Az olvasószolgálat hagyományos rendje megváltozott. Kivált belőle az eddigi tájékoztató és kutatótermi részleg, mert ezt a feladatkört az egyes szakosztályokhoz tartozó szakreferensek vették át. Megmaradtak azonban az olvasók közvetlen kiszolgálását biztosító eddigi részlegek, úgymint az olvasóterem, a kölcsönző és könyvtárközi kölcsönzés, a raktár és a ruhatár.

Az olvasószolgálat kapcsolatai főként az olvasók mint közvetlen használók felé irányulnak. Ez a jövőben az eddiginél jobban felveti a visszajelzés és a visszajelző kapcsolat kiépítésének szükségességét. Mind az olvasóteremben, mind a kölcsönzőben az igények eddiginél magasabb fokú kielégítésére kell törekednünk. Ennek során az olvasószolgálatnak még több javaslatot kell adnia a szakosztályoknak, ill. csoportoknak, az olvasói szükségletek szerinti visszajelző hatása ki kell hasson az állománygyarapításra, sőt esetenként a feldolgozás módjára, mértékére és mélységére is.

A fentebbiekben a Pécsi Egyetemi Könyvtárban bevezetett reformterv legfontosabb jellemzőit kívántuk összefoglalni.

A reformot fokozatosan hajtjuk végre, mégpedig úgy, hogy az átállás időszakában se legyenek olyan könyvtári munkaterületek, amelyek akár átmenetileg is, de megfelelő ügyintéző nélkül maradnak. Terveink szerint a reform bevezetése után egy évvel belső önvizsgálatot tartunk a reform eredményei és problémái feltárása érdekében. Amennyiben szükséges, az egy évi munka tapasztalatai alapján módosítjuk reformtervünket, arra azonban mindig tekintettel kívánunk lenni, hogy a reformok bevezetése a könyvtári munka folyamatosságát semmiképpen sem zavarhatja.